89814 ـ مراتب انبیای گرامی علیهم الصلاة والسلام

سوال

مرتبهٔ انبیای گرامی خداوند: (شعیب، یوسف، ایوب، یونس، موسی، الیاس، الیسع، ذوالکفل، داود، سلیمان، زکریا، یحیی، عیسی و محمد علیهم الصلاة والسلام...) در قرآن کریم چیست؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

حق تبارک و تعالی به ما خبر داده است که برخی از پیامبران را بر برخی دیگر برتری داده است. پروردگار متعال می‌فرماید:

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا [الإسراء: ۵۵] (و پروردگارت به [حال] هر که در آسمان‌ها و زمین است، داناتر است و در حقیقت، ما برخی از پیامبران را بر برخی دیگر برتری بخشیدیم و به داوود، زبور دادیم).

و امت بر این اجماع کرده‌اند که رسولان از انبیایی که رسول نبوده‌اند، برترند و رسولان نیز پس از آن، میان خودشان دارای مراتب متفاوتی هستند، همانطور که حق تعالی می‌فرماید:

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ [البقرة: ۲۵۳] (این پیامبران را برخی بر برخی دیگر برتری دادیم؛ از آنان کسی بود که الله با وی سخن گفت و برخي را درجاتی بلند گردانید و به عیسی پسر مریم، معجزه‌های آشکار دادیم و او را با روح القدس تأیید کردیم؛ و اگر الله می‌خواست، کسانی که پس از آنان بودند، بعد از آنکه معجزه‌های آشکار برای آنان آمد، با یکدیگر جنگ نمی‌کردند؛ ولی اختلاف ورزیدند؛ پس برخی از آنان ایمان آوردند و برخی کفر ورزیدند؛ و اگر الله می‌خواست، با هم نمی‌جنگیدند؛ ولی الله آنچه را اراده کند، انجام می‌دهد).

برای تفاوت میان رسول و نبی به پاسخ سوالات شمارهٔ (5455) و (11725) مراجعه شود.

سپس برترین رسولان و انبیا پنج نفرند:

محمد صلی الله علیه وسلم، و نوح، و ابراهیم، و موسی، و عیسی علیهم الصلاة والسلام جمیعاً.

و اینان همان اولوالعزم از رسولان هستند. خداوند متعال می‌فرماید:

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ [الأحقاف: ۳۵] (پس همان گونه که پیامبرانِ اولوالعزم شکیبایی کردند، شکیبایی کن و برای آنان شتاب مکن).

و نام ایشان در دو جای قرآن کریم آمده است.

حق تعالی می‌فرماید: وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا [الأحزاب: ۷] (و [یاد کن] هنگامی را که از پیامبران، پیمان استوارشان را گرفتیم و از تو و از نوح و ابراهیم و موسی و عیسی پسر مریم، و از آنان پیمانی استوار گرفتیم).

و الله تعالی می‌فرماید: شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ [الشوری: ۱۳] (از دین، آنچه را که به نوح دربارهٔ آن سفارش کرد، برای شما تشریع کرد و آنچه را به تو وحی کردیم و آنچه را که دربارهٔ آن به ابراهیم و موسی و عیسی سفارش نمودیم که: «دین را برپا دارید و در آن تفرقه نکنید.» آنچه مشرکان را به سوی آن فرا می‌خوانی، بر آنان گران است. الله هر که را بخواهد، به سوی خود برمی‌گزیند و هر که را که بازگردد، به سوی خود راه می‌نماید).

و خداوند متعال هر یک از پیامبران برتر را به عطایایی مخصوص گردانیده که موجب برتری آنان شده است.

قرطبی در تفسیرش (۳/۲۴۹) می‌گوید:

«و قول به برتری برخی بر برخی دیگر، به سبب فضائلی است که به آنان بخشیده شده و وسایلی که به آنان عطا گشته است».

پس نوح را برتری داد به اینکه او اولین رسول به سوی اهل زمین بود و او را بنده‌ای شکرگزار نامید.

و ابراهیم را برتری داد با خلیل گرفتن او: وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا [النساء: ۱۲۵] (و الله، ابراهیم را دوستِ [خود] گرفت)، و او را پیشوای مردم قرار داد: قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا [البقرة: ۱۲۴] (فرمود: من تو را پیشوای مردم قرار دادم).

و موسی را با کلام خود برتری داد: قَالَ يَا مُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ [الأعراف: ۱۴۴] (فرمود: ای موسی، من تو را با پیام‌هایم و با سخن گفتنم، بر مردم برگزیدم؛ پس آنچه را به تو

دادم، فراگیر و از سپاسگزاران باش)، و او را برای خود ساخت چنانکه فرمود: وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي [طه: ۴۱] (و تو را برای خود پروردم) و او را تحت نظر خود پروراند: وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي [طه: ۳۹] (و تا زیر نظر من ساخته شوی).

و عیسی را برتری داد به اینکه او رسول الله و کلمهٔ او بود که به مریم القا کرد و روحی از جانب او بود و در گهواره با مردم سخن می‌گفت.

و انبیا از جهت دیگری نیز دارای مراتب متفاوتی هستند:

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله در مجموع الفتاوی (۳۵/۳۴) می‌گوید:

«و تحقیق آن است که برخی از نبوت‌ها، همراه با پادشاهی است: زیرا پیامبر سه حالت دارد:

یا تکذیب می‌شود و پیروی و اطاعت نمی‌شود: پس او پیامبری است که به او پادشاهی داده نشده.

و یا اطاعت می‌شود، که نفسِ اطاعت شدن، خود پادشاهی است، اما اگر جز به آنچه امر شده، امر نکند، او بندهٔ فرستاده است و پادشاهی ندارد.

و اگر به آنچه برایش مباح است و اراده می‌کند، امر کند، این به منزلهٔ پادشاه است، چنانکه به سلیمان گفته شد: هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ [ص: ۳۹] (این عطای ماست؛ پس [بر هر که خواهی]، بی‌شمار ببخش یا نگاه دار)، پس این پیامبرِ پادشاه است.

بنابراین پادشاه در اینجا در مقابل بندهٔ فرستاده قرار می‌گیرد، چنانکه به پیامبر صلی الله علیه وسلم گفته شد: «یا بندهٔ فرستاده بودن را انتخاب کن یا پیامبرِ پادشاه بودن را». و حال پیامبر ما صلی الله علیه وسلم این بود که او بندهٔ فرستاده‌ای بود که تأیید شده، اطاعت شده و پیروی شده بود. پس فایدهٔ اطاعت و پیروی شدن به او عطا شد تا برایش همانند اجر کسانی باشد که از او پیروی کرده‌اند، و تا خلق از او نفع ببرند و به واسطهٔ او مورد رحمت قرار گیرند و او نیز به واسطهٔ آنان مورد رحمت قرار گیرد، و انتخاب نکرد که پادشاه باشد تا از نصیبش در آخرت کاسته نشود ـ به دلیل آنچه در آن از بهره‌مندی از ریاست و مال وجود دارد ـ زیرا بندهٔ فرستاده نزد الله از پیامبرِ پادشاه برتر است، و به همین دلیل مقام نوح و ابراهیم و موسی و عیسی بن مریم از داود و سلیمان و یوسف برتر است».

اینچنین می‌توانیم مراتب انبیا را نزد پروردگار متعال توصیف کنیم. پس گرامی‌ترین آنان از نظر مرتبه، اولوالعزم از رسولان هستند، و گرامی‌ترین اولوالعزم، پیامبر ما محمد صلی الله علیه وسلم است.

از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که گفت: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«من سرور فرزندان آدم در روز قیامت هستم، و اولین کسی هستم که قبر از او شکافته می‌شود، و اولین شفاعت‌کننده و اولین کسی هستم که شفاعتش پذیرفته می‌شود». به روایت مسلم (۴۲۲۳).

اما فراتر از این مراتب کلی، هیچ دلیل معتبری در قرآن و سنت برای یک رتبه‌بندی مشخص و نام به نام از سایر پیامبران وجود ندارد، و نیازی نیست که مسلمان خود را برای طلب آن و جستجو درباره‌اش به زحمت اندازد، و به همین دلیل هیچ‌یک از اهل علم آن را در تألیفات خود در عقیده و اصول سنت ذکر نکرده‌اند.

والله أعلم.